

El gaèlic a l'Escòcia contemporània: contradiccions, reptes i estratègies¹

WILSON MCLEOD
Universitat d'Edimburg

Des de mitjans de la dècada dels 70, els esforços per preservar i revitalitzar el gaèlic a Escòcia han anat adquirint nous impulsos i importància, a pesar que la llengua ha continuat disminuint des del punt de vista demogràfic. Els recursos públics i institucionals per a conservar el gaèlic, en particular en el camp de l'educació i dels mitjans de comunicació audiovisual, han augmentat de manera considerable en els últims anys, de manera que el gaèlic es considera cada vegada més un aspecte fonamental de la ja característica cultura escocesa i, com a tal, es relaciona (més indirectament que directament) amb el moviment per l'autonomia escocesa. Aquest nou reconeixement del gaèlic ha sigut consagrat en una llei anomenada Gaelic Language Act (Llei del gaèlic) (Escòcia) 2005, que atorga al gaèlic categoria oficial per primera vegada. Aquesta Llei també ha fundat un consell del gaèlic, Bòrd na Gàidhlig, amb capacitat per a emprendre una planificació lingüística nacional per al gaèlic. El descens progressiu del nombre de parlants i de l'ús de la llengua indica que la política duta a terme fins ara per a preservar i promoure el gaèlic no ha sigut adequada; el que fa que es necessiten urgentment estratègies que s'integren millor i siguin més contundents si es vol recuperar la llengua que l'anglès ha desplaçat.

1. Antecedents històrics i demogràfics

En general es creu que en els primers segles de l'era cristiana, els colonitzadors d'Irlanda van dur al sud-oest d'Escòcia el gaèlic escocès (*Gàidhlig*), que pertany a la branca goidèlica de les llengües cèltiques i que està estretament relacionat amb l'irlandès i el manès, encara que una minoria posa en dubte aquest origen irlandès i considera que el gaèlic podria haver arribat a Escòcia molts segles abans (Mcleod, 2004a: 15).

Els lingüistes mai han coincidit en com i quan el gaèlic escocès es va separar de l'irlandès. L'única teoria del "gaèlic comú" acceptada per la majoria afirmava que no es va produir cap divergència important fins l'any 1300 aproximadament (Jackson, 1951). Recentment, alguns estudiosos han qüestionat aquest model argumentant que possiblement la diferenciació s'inicià tan aviat com els parlants de gaèlic començaren a establir-se a Escòcia (Ó Buachalla, 2002). El que és segur és que, a principis del segle XVII, aquells que parlaven irlandès s'adonaren que el gaèlic escocès era una varietat diferent, bé que tal vegada encara s'entenien entre ells.

---

¹ Traducció de l'anglès de Joana Jiménez Gómez (Universitat Jaume I), dins del Pla estratègic 2006 del Departament de Traducció i Comunicació. Revisió de Gloria Broch Arnau (UJI).

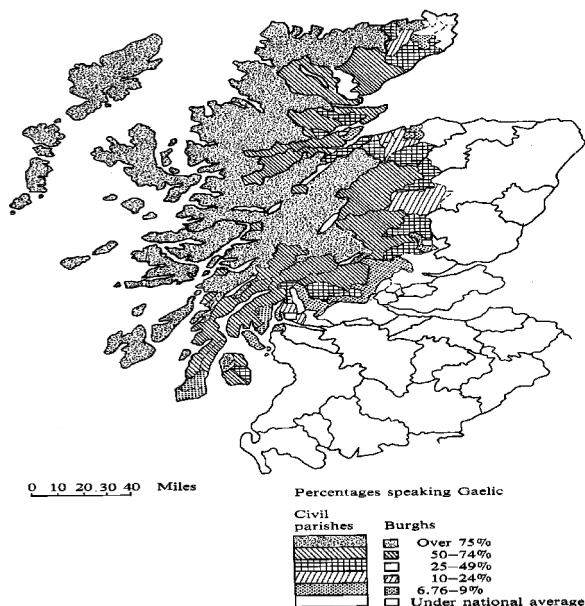
Cap al segle XI, segons l'església anglicana, el gaèlic es va estendre per gairebé tot el que és ara l'Escòcia continental i es va establir com la llengua de la monarquia escocesa. No obstant, la mutació del llenguatge al sud i a l'est del país a la fi de l'Edat Mitjana, creada per diversos factors econòmics i polítics, va suposar que a partir del segle XIV l'ús del gaèlic es limités en gran part a les terres muntanyoses del nord i l'oest, conegudes com les terres altes (les *Highlands* o *Gàidhealtachd*) (McLeod, 2004a: 15-18). A partir de la fi del segle XIV, els comentaristes de les terres baixes d'Escòcia (*Lowlands* o *Galldachd*) on es parlava escocès² començaren a desenvolupar fortes actituds negatives vers els habitants de les *Highlands*, als quals havien arribat a considerar endarrerits, violents i, fins i tot, bàrbars. Aquests prejudicis s'intensificaren a finals del segle XVI, quan la Reforma va transformar les terres baixes d'Escòcia en un baluard del protestantisme reformat, i les noves ideologies de reialesa i govern donaren nou ímpetu a la imposició de "les bones maneres" a les *Gàidhealtachd*. Cada vegada s'adoptaren més mesures repressives, en particular els Estatuts de Iona (1609), que imposaren controls estrictes als caps de les *Highlands* i els obligaren a educar els seus hereus a les *Lowlands* (Withers, 1984: 22-30).

Des de mitjan del segle XVIII, una combinació destructiva de repressió militar, canvi econòmic dràstic, emigració densa, i de vegades forçada, privació material constant i diverses pressions culturals va provocar que es seguís produint la mutació del gaèlic a l'anglès a les *Gàidhealtachd* (Withers, 1984; MacKinnon, 1991). La trajectòria general ha sigut la d'un lent retrocés vers el nord-oest, de manera que les últimes regions on es parlava el gaèlic a les Western Isles (les Illes de l'Oest, l'arxipèlag a l'extrem nord-oest d'Escòcia, també conegut com les Outer Hebrides, les Illes Hèbrides Exteriors) estan ara mostrant la transmissió de la llengua i utilitzant models que haurien sigut evidents dos-cents anys enrere en algunes zones de l'est limítrofes a les *Lowlands*. No obstant això, «la decadència del gaèlic [...] no hauria de ser considerada com un simple "recés" cap al nord-oest d'unes *Gàidhealtachd* en les quals el gaèlic es parlava d'una manera uniforme i era comú en tots els àmbits». Nogensmenys, les *Gàidhealtachd* en la seua totalitat esdevingueren «cada vegada menys gaèliques», i l'anglès va començar a ser més conegut i a introduir-se en una varietat d'àmbits cada vegada major (Withers, 1998: 326-328).

---

² L'escocès és una forma de parla germànica estretament relacionada amb l'anglès, generalment considerat (almenys a Escòcia) com una llengua diferent. Després de la decadència del gaèlic en les terres baixes d'Escòcia a partir del segle XII, l'escocès es va convertir en la llengua de l'administració i el comerç abans que perdés a poc a poc el seu prestigi a partir del segle XVI a causa de la força de les formes angleses (veg. Millar 2005). Encara que es podria dir que actualment es parla molt més que el gaèlic, els recursos per a l'escocès són mínims, i els esforços per la seua part tendeixen a centrar-se d'una manera aclaparant en el disseny de corpus i en assumptes literaris.

Mapa 1. Zones d'Escòcia segons el percentatge de persones majors de 3 anys que parlaven gaèlic en 1891.

Taula 1. Demografia històrica del gaèlic.

Data	Total de parlants de gaèlic a Escòcia	Proporció de la població total escocesa
1500	150.000?	50?
1755	290.000	22,9
1806	297.823	18,5
1891	254.415	6,3
1951	95.447	1,9
1981	79.397	1,6
1991	65.978	1,3
2001	58.652	1,2

El nombre de les persones que parlen gaèlic va disminuir bruscament en el transcurs del segle xx, i en moltes àrees de les *Gàidhealtachd* on es parlava gaèlic anteriorment ara es parla només anglès. Segons el cens del 2001, hi havia un total de 58.969 persones majors de 3 anys que parlaven gaèlic a Escòcia; a penes un 1,2% de la població nacional.³

³ No hi ha dades fidedignes per a precisar el nombre de parlants de gaèlic fora d'Escòcia. En particular, els assumptes respecte a la capacitat del gaèlic no s'inclouen en els formularis dels censos que s'utilitzen en altres llocs del Regne Unit. Encara que ara hi resten només uns pocs centenars, a finals del segle xx i principis del xxi hi havia uns 50.000 parlants de gaèlic a Nova Escòcia, a causa de la forta emigració de les *Gàidhealtachd* a finals del segle xviii i principis del xix (Kennedy, 2002).

Unes 7.094 persones afirmaren que podien llegir o escriure gaèlic, però no parlar-lo. I unes 27.538 persones més declararen que podien entendre el gaèlic, però no parlar-lo ni escriure'l ni llegir-lo (Oficina del Registre General d'Escòcia 2005: Taula 1). El ritme amb què disminuïa el nombre de parlants de gaèlic ha minorat un poc. No obstant, el descens en el nombre de parlants entre el 1991 i el 2001 va ser només la meitat de profús que el descens entre el 1981 i 1991, principalment a causa d'un augment entre els joves que reflecteix l'impacte de l'ensenyament en gaèlic a les escoles, que va créixer ràpidament en la dècada del 90, com es mostra més avall (MacKinnon, 2004: 24, 27). Malgrat aquesta tendència, la població que parla gaèlic sol ser de major edat, ja que el 53% tenen a partir de 45 anys (Oficina de Registre General d'Escòcia, 2005: Taula 4).

Actualment, el nucli de la llengua es troba a les Illes de l'Oest, on el 61% de la població en 2001 (15.723 de 25.745) parlava gaèlic, fins i tot amb proporcions superiors al 80% en algunes regions rurals. Algunes de les illes Hèbrides interiors, en particular Skye i Tiree, també tenen denses concentracions de parlants de gaèlic, mentre que, exceptuant les illes, el nivell més alt de qualsevol de les zones de l'estat es va registrar a Lochalsh (20,8%). Per altra banda, un 45% dels parlants de gaèlic viuen actualment a les *Lowlands*, amb concentracions importants a les àrees urbanes més grans, especialment la gran Glasgow (on viuen uns 11.000 parlants) (MacKinnon, 2004: 24; Oficina de Registre General d'Escòcia 2005: Taules 1, 2A i 3). En aquestes àrees de les *Lowlands*, en canvi, la proporció de parlants de gaèlic en la població és summament baixa, d'un 1% o inferior en general. La dispersió natural de la comunitat de parla actual presenta reptes importants per al esforç de desenvolupament del gaèlic.

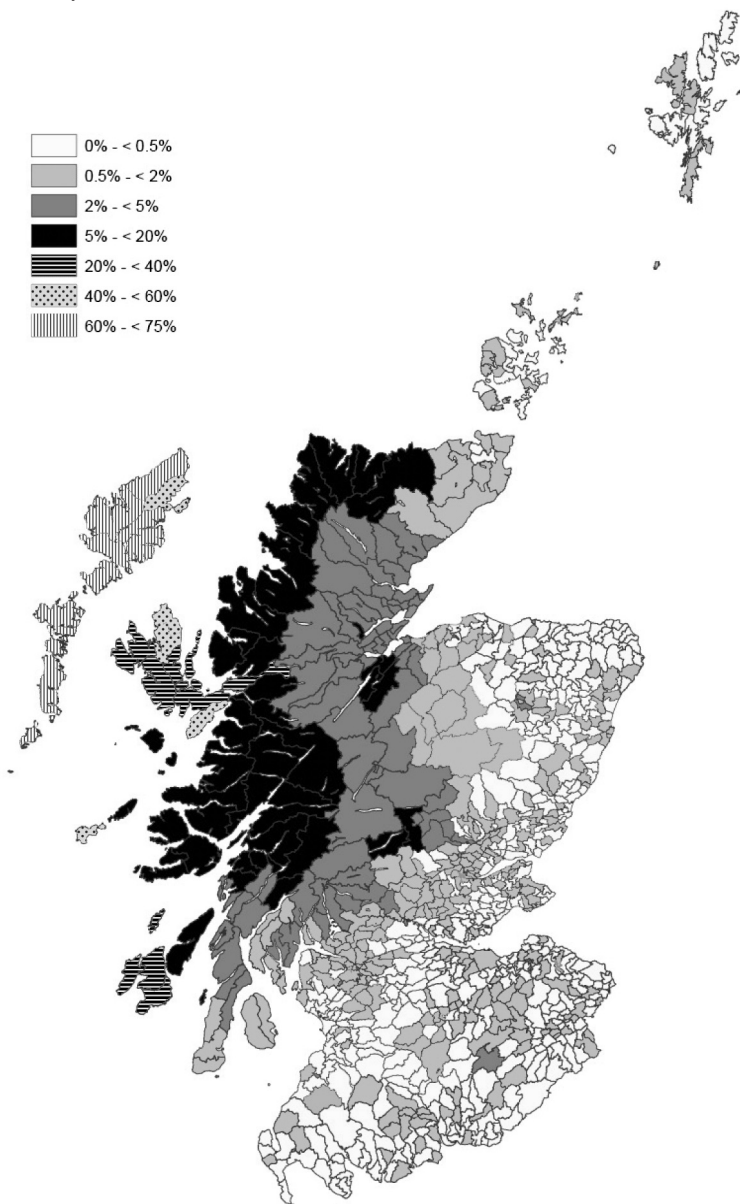
La transmissió de la llengua de generació en generació és fluïxa. Segons el cens del 2001, només el 69,6% dels xiquets amb edats compreses entre 3 i 15 anys que vivien amb dos pares que parlaven gaèlic podien parlar-lo, enfront d'un 36,3 % dels que vivien amb un sol pare i parlant de la llengua i un simple 22,1% dels que vivien amb dos pares, dels quals només un parlava gaèlic (aquesta última era la situació més comuna, ja que en un 61% de les famílies almenys un dels pares parlava gaèlic) (Oficina del Registre General d'Escòcia, 2005: Taula 15).⁴ El cens del 2001 indicava que només un 26,8% dels xiquets de 3 a 4 anys de les Illes de l'Oest parlava gaèlic, el que mostra més o menys que l'aprenentatge de la llengua es realitza per transmissió de generacions (més que a l'escola) (Oficina del Registre General d'Escòcia, 2005: Taula 5). Per tant, el gaèlic sembla estar en vies d'extinció en les últimes regions on continua sent una llengua majoritària.

Totes les persones que parlen gaèlic actualment són, en realitat, bilingües d'anglès, ja que els monolingües desaparegueren en l'últim quart del segle xx. Durant les últimes dècades, gairebé tots els xiquets que parlen gaèlic han après l'anglès en la primera infància abans que a l'escola (Lamb, 2001: 10-11; Gillies, 1993: 222). Moltes persones majors tenen el gaèlic com a primera llengua (però no pel que fa a assumptes amb els quals es familiaritzaren a través de l'educació secundària formal en anglès); en canvi, la majoria dels joves parlants dominen plenament l'anglès en tots els àmbits (Lamb 2001: 10-13).

---

⁴ En canvi, el 32% dels parlants de gaèlic d'entre 3 i 15 anys provenien de famílies en les quals cap dels pares parlava gaèlic (Oficina del Registre General d'Escòcia 2005: Taula 15); el que reflecteix la decisió dels pares que no parlen la llengua d'enviar els seus fills a escoles d'ensenyament en gaèlic.

Mapa 2. Zones d'Escòcia segons el percentatge de persones a partir de 3 anys que parlen gaèlic l'any 2001.

No hi ha moltes persones que aprenen el gaèlic, probablement constitueixen entre un 5 i un 10 % de la població que el parla; aquest nivell tan baix reflecteix l'exclusió tradicional del gaèlic del sistema educatiu escocès. No obstant això, les proporcions estan ara augmentant a causa d'una recent expansió de l'educació mitjana en gaèlic, com es mostra més avall.

El nivell d'alfabetització també és prou baix: segons el cens del 2001, només el 67% dels parlants de gaèlic podien llegir la llengua i tan sols el 54% la podia escriure (Oficina del Registre General d'Escòcia, 2005: Taula 2A). Cal dir que el nivell d'alfabetització dels que estan aprenent la llengua sol ser més alt. Al mateix temps, molts dels que poden llegir i/o escriure el gaèlic ho fan amb poca freqüència i amb dificultats (Lamb, 2001: 17). Es tracta d'una característica que suposa un repte per a l'estratègia del desenvolupament de la llengua.

A diferència del seu homòleg irlandès, el cens escocès no pregunta res sobre l'ús de la llengua, però està clar que el gaèlic està en greu decadència i que alguns dels seus parlants en fan un ús relativament limitat. Una investigació duta a terme al centre de les Illes de l'Oest mostra una disminució contínua important de l'ús del gaèlic en la població des de la dècada del 70 (MacKinnon, 2006; NicAoidh, 2006). Resulta preocupant que els habitants de les Illes de l'Oest que participaren en un recent estudi molt important asseguraren que ells normalment utilitzen l'anglès fins i tot en circumstàncies i situacions en les quals són conscients que podrien utilitzar el gaèlic (NicAoidh, 2006: 79, 85; Projecte de planificació lingüística de les Illes de l'Oest, 2005: 23-24). Pel que fa a les zones urbanes de les *Lowlands*, un estudi recent dels parlants de gaèlic a Edimburg ha advertit que només un 34% utilitzaven el gaèlic al menys una vegada al dia i que tan sols un 3% utilitzava més el gaèlic que l'anglès diàriament (McLeod, 2005: 12).

En resum, tots els indicadors sociolingüístics mostren que el gaèlic es troba actualment en un estat greument debilitat i que la seua decadència continua, malgrat les iniciatives de revitalització dels últims anys. Per tant, les polítiques i programes per a reforçar la posició del gaèlic funcionen dins d'un context sociolingüístic que constitueix un repte.

2. El gaèlic vist com a una llengua nacional ambigua

Com s'ha explicat abans, el gaèlic ha sigut una llengua minoritària a Escòcia durant alguns segles, i no s'ha parlat molt a les regions dominants econòmicament i políticament del país durant encara més temps. Per tant, la seua posició és prou diferent de la de les seues llengües cèltiques veïnes com per exemple el gal·lès i l'irlandès, que foren, fins fa poc, les llengües de la majoria de la població i es parlaven per gairebé tot el territori nacional. A més, conserven una autoritat simbòlica indiscutible com a llengües nacionals malgrat la seua condició minoritària. La importància del gaèlic en la vida i la identitat nacional escocesa, pel contrari, és un poc feble, i el seu paper apropiat està molt disputat; per a alguns escocesos, el gaèlic té una importància simplement regional, i no realment nacional, i l'opinió d'un grup d'escocesos, un sector xicotet però que fa que escolten, és contínuament hostil a la (McLeod, 2001b).

No obstant, l'anomenat "renaixement del gaèlic" de les últimes dècades està clarament relacionat amb el reforçament de la percepció del gaèlic com a llengua nacional, un tema d'importància per a tota Escòcia. També està relacionat amb l'augment de l'èmfasi en la importància de la cultura i política particular d'Escòcia en general, un canvi que es va fer més evident en l'acord de transferència de competències del 1998, i que dugué a que es fundés el Parlament escocès en 1999.⁵ En concordança amb aquests punts de vista tan

⁵ No hi ha cap anàlisi exhaustiva i satisfactòria sobre la identitat gaèlica i escocesa; per a debats introductoris, veg. Macdonald (1999), McLeod (2001b) i Oliver (2005).

canviant, un estudi dut a terme en 2003 va mostrar que un 66% de la població escocesa estava d'acord amb la proposta que «el gaèlic és una part important de la vida escocesa i necessita que es promoga», un resultat molt més positiu que aquell que va sorgir d'una investigació similar feta a principis de la dècada dels 80 (Market Research UK, 2003; MacKinnon, 1981). Tanmateix, el recolzament públic per al gaèlic tendeix a ser baix i imprecís, i no es tradueix necessàriament en suport per a mesures proactives de reactivació de la llengua (McLeod, 2001b).

Al mateix temps, la unió entre el gaèlic i el nacionalisme escocès —en el sentit convencional de la paraula en la parla escocesa, per exemple, el recolzament per a la fundació d'un estat escocès independent de l'actual Regne Unit— és dèbil. El suport per a la independència escocesa no implica ni de bon tros un compromís pel gaèlic, i parlar gaèlic tampoc implica ni de bon tros suport per a la independència escocesa. Per consegüent, els esforços per a revitalitzar el gaèlic a Escòcia tenen poca relació, manifesta o no, amb la causa nacionalista, i no estan associats amb cap partit polític o qualsevol tipus d'opinió política.

Una metàfora comuna que s'utilitza en relació amb el gaèlic es la de «donar més relleu al perfil» de la llengua —la idea que la llengua s'ha tornat més prominent i més notòria en la vida escocesa. Aquest realçament del perfil es pot comprovar de moltes maneres i en mils de llocs, des de la percepció de l'augment del bilingüisme als programes de televisió guardonats fins a l'accentuada consideració pels temes relacionats amb el gaèlic per part del nou Parlament escocès. El perill arriba amb la suposició que existeix una relació directa entre aquest augment de la notorietat del gaèlic i la seua funció actual com a llengua viva en les famílies i les comunitats.

3. Situació oficial i institucional

La declaració formal més important de la situació del gaèlic com a llengua nacional apareix en el preàmbul per a la recent aprovació de la Llei del gaèlic d'Escòcia de 2005, la qual declara que el gaèlic és «una llengua oficial d'Escòcia que mereix el mateix respecte que l'anglès». Aquesta llei, a la qual va seguir una campanya d'una dècada de duració portada a terme per diverses organitzacions de defensa del gaèlic, representa un progrés històric per a la llengua, encara que és feble en comparació amb la legislació de la llengua en jurisdiccions com ara Catalunya o Canadà, o fins i tot Gal·les, que amb la Llei del Gal·lès del 1993 es va proporcionar un model per a la Llei del gaèlic (Dunbar, 2006: 13-20). Aquest reconeixement legal segueix a la ratificació del 2001 del Regne Unit de la Carta Europea per a les Llengües Regionals o Minoritàries i a la designació del gaèlic segons la part III d'aquesta (Dunbar, 2003a; Dunbar, 2006: 14-15).

Algunes de les disposicions clau de la Llei són les següents:

- L'organisme oficial de la llengua, Bòrd na Gàidhlig, establert inicialment al 2003, està ara en una situació legal i disposa de diversos poders i responsabilitats, que inclouen la preparació de la Planificació nacional lingüística de gaèlic i l'orientació per als experts de l'ensenyança respecte a l'ensenyament en gaèlic.

- El Bòrd pot necessitar qualsevol organisme públic (incloent autoritats administratives locals) d'Escòcia per a preparar una planificació lingüística per al gaèlic; encara que es considera que les condicions d'aquests plans variaran prou segons fins a quin punt els membres de les organitzacions utilitzen el gaèlic i quin siga el seu potencial per a desenvolupar l'ús del gaèlic en relació amb el treball de l'organització. Aquest enfocament «d'escala mòbil» reflecteix el parer de les organitzacions, que pensen que per a diferents parts d'Escòcia són adequats diferents nivells o disposicions, però que la cobertura de tota Escòcia és imprescindible atès el perfil gaèlic, cada vegada més nacional que regional, i l'augment de la dispersió de la població que parla gaèlic.

No obstant, les omissions de la llei poden ser més importants que les actuals disposicions en molts sentits:

- La frase «mateix respecte» que s'utilitza en el preàmbul (citada abans) no té un sentit clarament reconegut per la llei i va ser elegida amb precisió per a evitar qualsevol insinuació sobre el fet que el gaèlic tingué la mateixa validesa o igualtat d'estima que l'anglès, o que pogués interpretar-se que la llei imposa un deure general d'institucionalitzar el bilingüisme gaèlic-anglès. (Quant a aquest punt, la llei difereix radicalment de la llei del Gal·lès de 1993, la qual exigeix que el gal·lès i l'anglès han de tractar-se «amb igualtat»).

- La Planificació nacional lingüística del gaèlic no serà legalment executable i hi ha perill que no es duga a terme si no és que s'imbueix amb suficient autoritat.

- La llei no té cap exigència sobre el contingut de les planificacions lingüístiques dels organismes públics, i és possible que alguns organismes puguin considerar projectes simplement simbòlics que no suposen el lliurament de serveis en gaèlic.

- Els poders del Bòrd na Gàidhlig per a imposar la conformitat amb les planificacions lingüístiques del gaèlic són febles en comparació amb agències o ministeris equiparables d'altres països.

- No és diu res en la llei sobre establir drets de rebre, o obligacions d'impartir, l'educació en gaèlic o d'utilitzar el gaèlic als tribunals; de fet, la llei no implica cap dret de llengua en absolut.

- La llei abraça només els organismes públics escocesos i no s'estén als organismes de tot el Regne Unit, ja que va ser aprovada pel Parlament Escocès d'Edimburg i no pel Parlament de Westminster de Londres. Com a tal, autoritats importants que s'estenen des d'Hisenda i el Ministeri de Treball i Pensions fins a l'Oficina de Correus i a la Guàrdia Costanera no tindran cap obligació conforme a la llei. Açò dificulta el desenvolupament d'una estratègia integrada per a l'expansió del gaèlic en el sector públic i pot confondre i frustrar les persones que parlen gaèlic.

- La llei no està dirigida al sector privat en absolut; és més, mai s'ha considerat la possibilitat d'imposar obligacions relacionades amb el gaèlic a les companyies privades.

La llei proporciona evidentment grans oportunitats per al desenvolupament del gaèlic, en especial perquè fins ara hi ha hagut pocs recursos per al gaèlic per part del sector

públic. Per exemple, el Govern Escocès delegat, el Comitè Executiu escocès, només produeix un xicotet nombre de publicacions en gaèlic a l'any, i aquestes estan reduïdes en gran part a temes relacionats sobretot amb el gaèlic o les illes on es parla el gaèlic. Així mateix, encara que el Parlament Escocès està equipat amb cartells bilingües en gaèlic i anglès i acull l'ús del gaèlic en els seus debats i el treball de la comissió, la proporció dels assumptes duts a terme en gaèlic és minúscula. Algunes autoritats administratives locals i organitzacions públiques han desenvolupat polítiques en gaèlic, però aquestes tendeixen a ser limitades en aquest àmbit. Així, l'autoritat local a les Illes de l'Oest, Comhairle nan Eilean Siar, ha establert una política bilingüe per a les seues operacions, però no té un vertader pla estratègic per a institucionalitzar el bilingüisme o oferir serveis parcialment en gaèlic disponibles per al públic d'una manera sistemàtica. Menys del 5% de les places vacants que l'autoritat va anunciar el 2000-2001 identificaven el gaèlic com a "fonamental" o "convenient" (McLeod, 2001a: 19).

4. El creixement de l'ensenyament en gaèlic

Al principi, el gaèlic va ser totalment exclòs del sistema escolar estatal⁶ establert el 1872, i va romandre al marge fins la dècada dels 70. Encara que hi hagueren iniciatives limitades a partir de principis dels 60, l'ensenyament en gaèlic a Escòcia va començar només l'any 1985, i va agregar l'èxit de l'ensenyament en gaèlic en pre-escolar organitzat per Comhairle nan Sgoiltean Àraich (el Consell de Pre-escolar gaèlic). En l'any escolar 2005-2006 hi havia uns 2.068 alumnes de primària a 61 col·legis gaèlics (o centres dins de les escoles) a tota Escòcia.⁷ Encara que totes aquestes són escoles públiques, ja que no hi ha escoles confessionals o privades que impartisquen el gaèlic, els seus marcs geogràfics i sociolingüístics són molt diversos: algunes estan situades en regions on s'utilitza molt el gaèlic, altres en les regions de les *Gàidhealtachd* on la llengua ha canviat recentment, i altres en pobles i ciutats de les *Lowlands*. El perfil lingüístic dels alumnes són igualment variats: mentre que un percentatge, especialment a zones illenques on es parla gaèlic, té com a llengua materna el gaèlic, en moltes escoles una gran majoria dels xiquets matriculats procedeixen de famílies que no parlen gaèlic i estan aprenent el gaèlic per immersió. Com mostra l'experiència internacional, les investigacions indiquen que els xiquets que estudien en gaèlic avancen al mateix ritme que els que ho fan en anglès, i fins i tot en alguns sentits els superen (Johnstone i al., 1999).

Atesa l'exclusió tradicional del gaèlic del sistema educatiu escocès, l'establiment i expansió de l'educació en gaèlic ha suposat un desenvolupament de gran importància per a la llengua (MacLeod, 2003; Robertson, 2001). Tot i així, l'escala de recursos roman molt baixa, ja que menys de l'1% dels xiquets escocesos que cursen educació primària rep ensenyament en gaèlic, i molts pocs dels restants adquireixen qualsevol coneixement mínim de la llengua. Només 14 de 32 institucions educatives ofereixen actualment educació en

⁶ Ací, respecte al terme "estatal", cal apuntar que el sistema educatiu escocès està i sempre ha estat separat del d'Anglaterra. Aquesta és una característica essencial de la Unió del 1707 entre Anglaterra i Escòcia.

⁷ Són tot xifres de matriculació basades en dades recopilades per la Facultat d'Educació de la Universitat de Strathclyde.

gaèlic en qualsevol de les seues escoles, i no tenen cap obligació legal per a fer-ho.⁸ S'ha calculat que el nombre de matriculats per a cursar les classes en gaèlic necessitaria ser cinc vegades major, només per a mantenir la població que parla gaèlic actualment. Fins i tot en les Illes de l'Oest, menys d'una quarta part dels joves rep l'educació primària en gaèlic, ja que l'educació en anglès roman l'opció per defecte (MacKinnon, 2006: 66).

Una altra tendència preocupant és el lent creixement del sector educatiu en els últims anys. Només s'han obert sis nous serveis primaris de gaèlic des del 1997, i el nombre d'alumnes d'educació primària en gaèlic ha augmentat només un 2,2% anualment entre el 1998-1999 i el 2005-2006, mentre que entre el 1988-1989 i el 1997-1998 va augmentar un 31% a l'any. Una de les raons principals d'aquesta disminució ha sigut la manca de professors formats, un problema comú quan es tracta d'ensenyament de llengües minoritàries. Últimament s'han dut a terme algunes millores en estructures de formació, però no hi ha hagut cap compromís de recursos a gran escala del tipus, per exemple, del que va haver-hi al País Basc (McLeod, 2003).

Una característica excepcional de l'educació primària en gaèlic a Escòcia ha sigut la seua dependència dels centres de gaèlic dins d'escoles que imparteixen les classes en anglès i no la creació d'escoles en gaèlic independents, com es prefereixen a Irlanda, Gal·les i altres jurisdiccions de llengües minoritàries (McLeod, 2003). La immersió en la llengua està restringida d'una manera significativa i l'aprenentatge del gaèlic no és tan efectiu com hauria de ser, ja que els xiquets als "centres" gaèlics estan rodejats de companys i personal monolingüe d'anglès (MacNeil i Stradling, 2000; cf. Johnstone i al., 1999). Actualment, només hi ha una escola totalment en gaèlic a Escòcia, a la ciutat de Glasgow (encara que ara hi ha una altra en construcció a la ciutat d'Inverness). Uns projectes recents per a implantar escoles que actuen totalment en gaèlic en zones rurals de les *Gàidhealtachd* s'han trobat amb una oposició política important (sobretot per part dels propis habitants, incloent parlants de gaèlic, preocupats per les conseqüències que patirien els xiquets del lloc que reben educació monolingüe en anglès).

Com ocorre amb la majoria de les altres llengües minoritàries, l'ensenyament en gaèlic està molt menys desenvolupat en secundària que en primària. Un informe del govern del 1994 descrivia l'expansió de l'aprenentatge en gaèlic en secundària com «ni convenient ni factible en un futur immediat» (Departament d'Educació del Ministeri escocès, 1994: 3); una opinió que ha sigut suplantada poc a poc. Només 315 estudiants de secundària reberen part de la seua educació en gaèlic el curs 2005-2006 (un descens dels 375 que ho feren el 2002-2003) i tan sols 20 col·legis de secundària, la majoria d'aquests dins de la

---

⁸ No obstant, el govern del Regne Unit s'obliga ell mateix a seguir l'article 8 apartat a 1 de la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries, que exigeix «que l'educació primària estiga disponible en gaèlic». En el seu informe del 2003 sobre la implementació de la Carta al Regne Unit, el Comitè d'Experts del Consell Europeu va descriure aquest compromís com a «el més ambiciós disponible» pel que fa a l'educació i va determinar que els recursos eren en realitat «irregulats, cosa que en la pràctica fa que resulte difícil i de vegades impossible per als xiquets obtenir aquesta educació» (Consell Europeu, 2003: 32 § 191, 33 § 207). En vista d'aquesta irregularitat, el Comitè d'Experts dictaminà que aquest compromís es compliria només en part. Aleshores, el Comitè de Ministres del Consell, segons els resultats de la investigació del Comitè d'Experts, donà com a primera recomanació al govern del Regne Unit que s'hauria de «posar a disposició general l'ensenyament de primària i secundària en escocès gaèlic en les àrees on s'utilitza la llengua» (Consell Europeu, 2003: 70 § 1).

zona tradicional de les *Gàidhealtachd*, oferiren qualsevol tipus d'educació en gaèlic. A més a més, l'aprenentatge del gaèlic està concentrat d'una forma aclaparant als primers anys de l'educació secundària; el 76% d'aquests alumnes estaven en els primers dos anys de secundària. Les previsions per al gaèlic com a assignatura són un poc millors: 981 alumnes de 36 col·legis de secundària estaven matriculats en classes per a parlants amb alt domini del gaèlic en el curs 2005-2006, i 2.718 alumnes de 36 col·legis en classes per a principiants. Així i tot, només 42 de 385 escoles de secundària⁹ ofereixen actualment el gaèlic en qualsevol d'aquestes formes.

Tal com ocorre en primària, l'educació secundària en gaèlic ha estat reduïda fins ara als centres, però la primera escola de secundària totalment en gaèlic s'ha obert a Glasgow en l'estiu del 2006. Aquest nou col·legi ofereix finalment un currículum de secundària únicament en gaèlic.

Pot ser que resulte sorprenent que els recursos per al gaèlic en estudis superiors estiguen més desenvolupats en alguns sentits que els del sistema escolar. La universitat gaèlica a l'illa de Skye, Sabhal Mòr Ostaig, ofereix actualment quatre llicenciatures impartides totalment en gaèlic; dues d'aquestes també s'ofereixen a la Universitat Lews Castle de Stornoway, a l'illa de Lewis. El gaèlic també s'utilitza com a un mitjà d'ensenyament en alguns cursos als departaments d'estudis cèltics de les universitats d'Aberdeen, Edimburg i Glasgow (Robertson, 2001: 19-21).

Fins ara hi ha hagut poca coordinació nacional en la política educativa gaèlica, en part perquè el sistema educatiu escocès està descentralitzat en alguns aspectes essencials. L'orientació que va elaborar el Bòrd na Gàidhlig sota la Llei del gaèlic hauria d'ajudar a desenvolupar per primera vegada un sistema real d'educació gaèlica, encara que la Llei no exigisca formalment la inclusió del gaèlic en el currículum o autoritze els joves a estudiar la llengua.

Podria dir-se que el moviment gaèlic a Escòcia ha insistit excessivament en l'educació en gaèlic dins de les seues estratègies de revitalització de la llengua. El destacat sociolingüista Joshua Fishman ha criticat el moviment gaèlic per dependre quasi exclusivament «d'ajudes de classe superior» (Fishman, 1991: 380). Fishman deixa clar que l'ensenyament de llengües minoritàries ha d'estar relacionat amb iniciatives lingüístiques més extenses que impliquen la participació ciutadana i amb la transmissió de la llengua materna de generació en generació; l'absència d'açò durà a un fracàs car i decebedor (Fishman, 1991: 380). Per tant, encara que el nombre de joves matriculats en l'ensenyament en gaèlic (incloent l'educació secundària i superior) augmentara dràsticament —es multiplicara per deu o per més—, l'experiència internacional deixa clar que encara es necessitaria fer molt més per a assegurar un ús de la llengua actiu, que dure per a sempre, i la transmissió a futures generacions (McLeod, 2003). Actualment hi ha relativament poca consciència d'aquestes dificultats a Escòcia; la confiança en l'educació formal com a principal mitjà per a la regeneració lingüística és generalment acceptada sense dubtar-ho o analitzar-ho.

---

⁹ 30 escoles de secundària ofereixen classes en gaèlic tant per a les persones que dominen la llengua com per als que estan aprenent-la, 6 ofereixen classes per als que dominen la llengua només i unes altres 6 ofereixen classes només per a principiants.

5. L'expansió del gaèlic en la ràdio i la televisió

Encara que la televisió i la radiodifusió en gaèlic van començar el 1923, el seu ús no es va estendre fins la dècada dels 70 (Lamb, 1999). De llavors ençà hi ha hagut importants progressos pel que fa a la ràdio i, sobretot, a la televisió, però encara no hi ha un servei total en cap dels mitjans.

A partir del 1985, el servei de ràdio gaèlic de la BBC, Radio nan Gaidheal, ha augmentat sense parar la quantitat d'hores d'emissió i ha ampliat el seu camp geogràfic. Ara la programació supera les 65 hores setmanals i és accessible no sols per a la gran majoria de la població escocesa que parla gaèlic, sinó també per a la gran majoria de tota la població escocesa en general (mal que el servei encara no està disponible en algunes parts del país). Radio nan Gaidheal també està disponible mundialment per Internet. Radio nan Gaidheal té un alt índex d'audiència dins de la comunitat gaèlica i (molt més que la televisió) representa un paper essencial en relació amb la publicació i la discussió dels assumptes gaèlics (Dunbar, 2003b, 2006). Per damunt i més enllà del servei de la BBC, algunes estacions de ràdio privades d'Escòcia ofereixen programació en gaèlic unes poques hores a la setmana, i s'ha establert recentment un servei *podcast* en gaèlic ubicat als Estats Units.

La televisió en gaèlic es va estendre ràpidament com a conseqüència de la Llei de Radiodifusió del 1990, la qual va fundar un Fons de Televisió Gaèlica (ara conegut com a Fons de Radiodifusió Gaèlica) que actualment compta amb 13 milions d'euros anuals. A l'any s'emeten unes 350 hores de programació (incloent-hi repeticions), tant en els canals públics de la BBC com en canals privats que pertanyen a Scottish Media Group. No obstant, la televisió en gaèlic ha arribat a un punt decisiu: el pressupost anual no ha augmentat per a reflectir la inflació (així que el valor del Fons de Radiodifusió Gaèlica és ara un 30% menor que a principis de la dècada del 90), i als canals privats han passat a emetre els programes en gaèlic en horaris desavinents a altes hores de la matinada. Encara que una comissió designada pel govern va recomanar oficialment l'any 2000 que s'hauria d'establir un canal de televisió apart dedicat al gaèlic, i el govern es va comprometre a aconseguir aquest objectiu accedint a l'article 11, punts 1 i 2 de la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries,¹⁰ el progrés es va paraitzar durant uns anys a principis del segle XXI, a causa d'una combinació de motius polítics i econòmics (Dunbar, 2006: 7-10). Sembla que ara un nou canal digital, lliurat per la BBC i potser emès, en primer lloc, via satèl·lit, començarà a emetre al llarg del 2007. No obstant, segons els plans actuals, aquest nou canal només emetrà una hora i mitja de material nou al dia; la resta de programació en gaèlic consistiria en repeticions.

La televisió ja consumeix la major part de les despeses públiques totals del desenvolupament del gaèlic, i aquesta proporció augmentarà quan estiga establert el canal de televisió digital. El paper adequat dels mitjans de comunicació en gaèlic dins de l'estratègia

---

¹⁰ L'article 11 apartat 1a) estipula que «en la mesura que la ràdio i la televisió duguen a terme una missió de servei públic» el govern ha de «fomentar i/o facilitar la creació de, almenys, una emissora de ràdio i un canal de televisió en gaèlic». En el seu informe del 2003 sobre la implementació de la Carta al Regne Unit, el Comitè d'Experts del Consell Europeu ordenà que aquest compromís «no fóra realitzat en l'àmbit de la televisió» (Consell Europeu, 2003: 40, § 265). Així que el Consell de Ministres va recomanar oficialment que el govern del Regne Unit hauria de «facilitar la creació d'un canal de televisió o un servei de televisió equivalent en gaèlic escocès i superar les deficiències de la radiodifusió en gaèlic escocès» (Consell Europeu, 2003: 70, § 4).

de revitalització de la llengua continua obrint debats, com ocorre amb altres jurisdiccions de llengües minoritàries. Els partidaris defensen que la inversió en els mitjans audiovisuals, sobretot en la televisió, és necessària per a promoure una imatge contemporània de la llengua i conèixer les necessitats dels estils de vida dels parlants actuals de gaèlic. Però no està clar, ni de bon tros, que l'augment de la inversió en la televisió gaèlica proporcione, ara o en el futur, beneficis concrets quant a l'aprenentatge i l'ús del gaèlic (Dunbar, 2003b; Cormack, 2006).

6. Publicacions en gaèlic

El gaèlic s'utilitza molt menys en la premsa i la indústria editorial que en la ràdio i la televisió, a conseqüència tant de fons menys abundants com de nivells d'alfabetització més baixos en gaèlic. L'únic periòdic totalment en gaèlic, *An Gàidheal Ùr*, es publica mensualment, principalment com a suplement gratuït dels periòdics locals de les *Gàidhealtachd*, i la seua situació econòmica és precària. Mai no hi ha hagut un periòdic gaèlic que es publique diàriament, i els que ho han fet setmanalment han sigut molt esporàdics. Dues vegades a la setmana es publiquen articles en gaèlic en el periòdic *Scotsman*, que és de tirada nacional; i una vegada a la setmana n'apareix en l'edició de les *Highland* del periòdic *Press and Journal* d'Aberdeen i en aproximadament mitja dotzena de diaris locals. Escassegen les revistes en gaèlic: la revista trimestral *Gairm*, que s'ha editat durant molt de temps, va publicar el seu últim número en la tardor del 2002, i la seua substituta, *Gath*, es publica amb menys regularitat.

La publicació de llibres és a molt petita escala; només es produeixen una escassa dotzena de títols a l'any, entre els quals és difícil trobar llibres de ficció destinats a adults. S'ha insistit en la idea de publicar llibres per a xiquets i adolescents en els últims anys, i l'èxit de la iniciativa del Ur-Sgeul, que des del 2003 ha produït una sèrie impressionant de novel·les i contes per a adults, ha demostrat que una inversió centrada en la publicació en gaèlic pot aportar una recompensa important. Els textos acadèmics en gaèlic, sobretot de temes lingüístics, literaris i històrics, també s'han generalitzat en els últims anys, d'acord amb l'augment en l'educació superior en gaèlic.

Com ocorre amb la resta de les llengües minoritàries, la presència del gaèlic a Internet s'ha estès ràpidament. Per damunt i més enllà dels materials que produeixen les organitzacions i organismes públics gaèlics a Escòcia, s'han establert alguns grups de discussió juntament amb desenes de pàgines web personals i "blogs" en gaèlic (molts d'ells de fora d'Escòcia) i seccions en gaèlic en enciclopèdies en línia. Quan també es tinga en compte l'expansió del correu electrònic, és molt possible que el gaèlic s'escriga més que mai.

7. La qüestió del disseny d'un corpus

Una característica destacada de la situació del gaèlic ha sigut l'abandonament relatiu del disseny d'un corpus dins dels esforços per revitalitzar el gaèlic. A diferència de la majoria dels moviments de les altres llengües minoritàries, mai no hi ha hagut cap tipus d'acadèmia, institut o centre lingüístic responsable de l'elaboració o la codificació lingüística

del gaèlic. A més, les iniciatives en els camps de l'estandardització ortogràfica i gramatical, del desenvolupament de la terminologia i de la lexicografia s'han vist limitades dins del seu àmbit i s'han caracteritzat més per arrencades esporàdiques que per l'esforç integrat i acumulatiu. Actualment existeix una disjunció important entre les iniciatives per a crear una nova situació —com per exemple l'ús del gaèlic en l'educació superior i aspectes oficials— i el baix nivell de desenvolupament d'un corpus, així que la llengua de vegades no és totalment funcional per a aquests alts propòsits (McLeod, 2004b). Es necessita un esforç addicional en algunes àrees, tal vegada directament relacionat amb el desenvolupament de la terminologia i la formació traductora, si es vol que el gaèlic siga institucionalitzat amb èxit després d'haver aconseguit la Llei del Gaèlic. També es necessiten urgentment diccionaris i manuals exhaustius i totalment funcionals sobre gramàtica i estilística. És probable que aquestes iniciatives tinguin èxit només si es funda un organisme de coordinació especialitzat, tal volta sota els auspicis del Bòrd na Gàighlig o del Consell d'Estudis Cèltics de les universitats.

8. Conclusió

La situació del gaèlic a Escòcia s'ha tornat cada vegada més contradictòria. L'ajuda pública per a la llengua, pel que fa als recursos econòmics i institucionals del govern i a actituds favorables entre la població escocesa en general, mai no ha sigut tan gran. Nogensmenys, la llengua ha continuat debilitant-se quant al nombre de parlants i la intensitat d'ús, fins al punt que ara a penes es pot dir que funcione com a una llengua comunitària en cap lloc d'Escòcia. L'índex de transmissió de generació en generació continua sent baix, i qualsevol afuència de nous parlants procedents d'escoles d'ensenyament en gaèlic o de centres d'aprenentatge per a adults serà només un succedani insuficient. La qüestió principal, ara, és si el paradigma polític que s'ha dut a terme amb la promulgació de la Llei del Gaèlic i la creació del Bòrd na Gàighlig ocasionarà un vertader progrés que s'enfronte a aquests reptes. Existeix el risc que les estratègies de planificació lingüística puguin centrar-se massa en polítiques formals i ajudes institucionals per part de les autoritats públiques i no siguin capaces d'afrontar els problemes principals de l'aprenentatge de la llengua i el seu ús dins de les famílies i les comunitats.

BIBLIOGRAFIA

- CORMACK, M. (2006): «The media, language maintenance and Gaelic», dins MCLEOD, W. (ed.)(2006): *Revitalising Gaelic in Scotland: Policy, Planning and Public Discourse*, Edimburg, Dunedin Academic Press, 211-219.
- COUNCIL OF EUROPE (2003): *Application of the Charter in the United Kingdom*, Estrasburg, Consell Europeu.
- DUNBAR, R. (2003a): *The Ratification by the United Kingdom of the European Charter for Regional or Minority Languages*, Mercator-Legislation Working Paper 10, Barcelona, Mercator/CIEMEN.
- (2003b): «Gaelic-medium Broadcasting: Reflections on the Legal Framework from a

- Sociolinguistic Perspective», dins KIRK, J.M. i D.P. Ó BAOILL (eds.): *Towards Our Goals in Broadcasting, the Press, the Performing Arts and Economy: Minority Languages in Northern Ireland, the Republic of Ireland, and Scotland*, Belfast, Cló Ollscoil na Banríona, 73-82.
- (2006): «Gaelic in Scotland: the legal and institutional framework», dins MCLEOD, W. (ed.)(2006): *Revitalising Gaelic in Scotland: Policy, Planning and Public Discourse*, Edimburg, Dunedin Academic Press, 1-23.
- GENERAL REGISTER OFFICE FOR SCOTLAND (2005): *Cunntas-Sluaigh na h-Alba 2001: Aithisg Ghàidhlig/ Scotland's Census 2001: Gaelic Report*, Edimburg, General Register Office for Scotland, [<http://www.gro-scotland.gov.uk/statistics/census/censushm/scotcen2/scotcen-gaelic/>].
- GILLIES, W. (1993): «Scottish Gaelic», dins BALL, J. i J. FIFE (eds.): *The Celtic Languages*, Londres, Routledge, 145-227.
- JACKSON, K. (1951): «Common Gaelic: The Evolution of the Goidelic Languages», *Proceedings of the British Academy*, 37, 71-97.
- JOHNSTONE, R. i altres (1999): *The Attainments of Pupils Receiving Gaelic-medium Primary Education in Scotland*, Stirling, Scottish Centre for Information on Language Teaching and Research.
- KENNEDY, M. (2002): *Gaelic Nova Scotia: An Economic, Cultural, and Social Impact Study*, Halifax, Museu de Nova Escòcia.
- LAMB, W. (1999): «A Diachronic Account of Gaelic News-speak: The Development and Expansion of a Register», *Scottish Gaelic Studies*, 19, 141-71.
- (2001): *Scottish Gaelic*, Languages of the World, materials 401, Munic, Lincom Europa.
- MACDONALD, S. (1999): «The Gaelic Renaissance and Scotland's Identities», *Scottish Affairs*, 29, 100-18.
- MACKINNON, K. (1981): *Scottish Opinion on Gaelic: A report on a national attitude survey for An Comunn Gàidhealach undertaken in 1981*, Hatfield, Hatfield Polytechnic.
- (1991): *Gaelic: A Past and Future Prospect*, Edimburg, Satire Society.
- (2004): «Gaelic in the 2001 census: a few green shoots amidst the gloom», dins DERRICK McCCLURE, J.: *Doonsin' Emeralds: New Scribes anent Scots an Gaelic* (trad. ang.: *New Studies in Scots and Gaelic*, Belfast, Cló Ollscoil na Banríona, 24-35.
- (2006): «The Western Isles Language Plan: Gaelic to English language shift 1972-2001», dins MCLEOD (ed.)(2006): *Revitalising Gaelic in Scotland: Policy, Planning and Public Discourse*, Edimburg, Dunedin Academic Press, 49-71.
- MACLEOD, D.J. (2003): «An Historical Overview », dins NICOLSON, M. i M. MACIVER (eds.)(2003): *Gaelic Medium Education*, Edimburg, Dunedin Academic Press, 1-14.
- MCLEOD, W. (2001a): *The State of the Gaelic Economy: A Research Report*, Edimburg, Celtic and Scottish Studies, Universitat d'Edimburg, [www.arts.ed.ac.uk/celtic/poileasaidh/gaeljobsrep3.pdf].
- (2001b): «Gaelic in the New Scotland: Politics, Rhetoric and Public Discourse», *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, [www.ecmi.de/jemie/download/JEMIE02MacLeod28-11-01.pdf].
- (2003): «Gaelic Medium Education in the International Context», dins NICOLSON, M. i M. MACIVER (2003): *Gaelic Medium Education*, 15-34.
- (2004a): *Divided Gaels: Gaelic Cultural Identities in Scotland and Ireland c.1200-c.1650*, Oxford, Oxford University Press.
- (2004b): «The challenge of corpus planning in Gaelic development», *Scottish Language*, 23, 68-92.

- (2005): *Gàidhlig ann an Dùn Èideann: Cleachdadh agus Beachdan/ Gaelic in Edinburgh: Usage and Attitudes*, Edimburg, Celtic and Scottish Studies, Universitat d'Edimburg, [www.arts.ed.ac.uk/celtic/poileasasidh/aithisggaidhligde URB.pdf].
- (ed.)(2006): *Revitalising Gaelic in Scotland: Policy, Planning and Public Discourse*, Edimburg, Dunedin Academic Press.
- MCNEIL, M.M. i B. STRADLING (2000): *Home and Community: Their role in enhancing the Gaelic language competencies of children in Gaelic-medium education*, Sleat, Illa de Skye, Lèirsinn Research Centre.
- MARKET RESEARCH UK (2003): *Attitudes to the Gaelic Language*, Glasgow, Market Research UK.
- MILLAR, R.M. (2005): *Language, Nation and Power: An Introduction*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- NIC AOIDH, M. (2006): «Pròiseact Plana Cànanain nan Eilean Siar: A' chiad ìre – rannsachadh air suidheachadh na Gàidhlig anns na h-Eileanan Siar» (The Western Isles Language Plan Project: Stage 1 – research on the situation of Gaelic in the Western Isles), dins MCLEOD, W. (ed.)(2006): *Revitalising Gaelic in Scotland: Policy, Planning and Public Discourse*, Edimburg, Dunedin Academic Press 73-86.
- NICOLSON, M. i M. MACIVER (eds)(2003): *Gaelic Medium Education*, Edimburg, Dunedin Academic Press.
- Ó BUACHALLA, B. (2002): «Common Gaelic Revisited», dins Ó BAOILL, C. i R. MCGUIRE (eds.): *Rannsachadh na Gàidhlig 2000*, Aberdeen, An Clò Gaidhealach, 1-12.
- OLIVER, J. (2005): «Gaelic and Identities in Scotland: Contexts and Contingencies», *Scottish Affairs*, 51, 1-4.
- ROBERTSON, B. (2001): *The Gaelic language in education in the UK*, Leeuwarden, Mercator-Education, [www1.fa.knaw.nl/mercator/regionale_dossiers/regional_dossier_gaelic_in_uk.htm].
- SCOTTISH OFFICE EDUCATION DEPARTMENT (1994): *Provision for Gaelic Education in Scotland: A Report by HM Inspectorate of Schools*, Edimburg, Her Majesty's Stationery Office.
- WESTERN ISLES LANGUAGE PLAN PROJECT/ PRÒISEACT PLANA CÀNAIN AN EILEAN SIAR (2005): *Research and Outcomes of Phase 1 of the Project: Final Report / Rannsachadh agus Toraidhean Ìre 1 den Phròiseact: Aithisg Dheireannach*, Stornoway, Western Isles Language Plan Project/ Pròiseact Plana Cànanain nan Eilean Siar, [http://www.planacanain.org.uk/planaire1.pdf].
- WITHERS, C.W.J. (1984): *Gaelic in Scotland 1968-1981: The Geographical History of a Language*, Edimburg, John Donald.
- (1998): «A Social History and Geography of Gaelic in Scotland 1806-1901», dins JENKINS, G.H. (ed.): *Language and Community in the Nineteenth Century*, Cardiff, University of Wales Press, 317-40.